

מאת: קטז'ינה טוז'י

מערך הזכרון

"תנועה ציבורית" חשפה מוסכמות חברתיות הקשורות למעורבות. מה שקורה במחשבותינו חשוב באותה מידה כמו פוליטיקה מדינית. אביב בוורשה. סיור בגטו בהזדקנות של "תנועה ציבורית". 18 באפריל 2009, אוצרת יואנה ורשה, מבצעים של "תיאטרון חדש".

האם אפשר להאמין, כשמטיילים בשכונת מורנוב, שפעם (בזמנים שהמבוגרים מבין הסבים שלנו עדיין זוכרים) גרו פה – בנוף שונה ובמציאות שונה – אנשים שונים לחלוטין?

רובע זה של ורשה עדיין קיים, אך הוא שונה, יש לו פנים אחרות ולב אחר, כאילו מת. הוא קיים בהסתר, רותח מאנרגיות תת-קרקעיות, מוחנקות – סיפורים אישיים נשכחים ומעשי גבורה מרהיבים, שהותירו אחריהם רק עקבות קונבנציונליים – לוחות זכרון שמפרטים את מספר הנספים או פינות מעוצבות למטרות הרהור.

השחקנים מ"תנועה ציבורית" לקחו את ההקשר הזה לשני כיוונים. באחד – הם נכנעו לו לחלוטין, תוך כיבוד תחנות בנתיב הסבל של הגטו שבו הולכות בדרך כלל הקבוצות הישראליות. בכיוון השני – הם ניסו לפרק את השכבה הערטילאית הזו, שהוכתבה ע"י מערך הזכרון. תוך שימוש בכלים חובבניים, פשוטים לכאורה – דרמטורגיה של תנועה בסיסית, מוסיקת רוק פופולרית ובימוי המונים – הם הלכו וחדרו דרך סוגיה רבת-רבדים שעברו עליה בשתיקה, שהודחקה ונדחפה לריק של חוסר תשומת לב. הם עשו זאת בתהליך דיסקרטי ולא מובן מאליו עד כדי כך, שהוא הותיר למשתתף-הצופה מרחב לחוויה עצמאית והחלטה על מידת המעורבות.

התהלוכה האיטית חצתה רחובות של מורנוב, שאינם מעוררים אימה באלו שאינם יודעים או שכחו את ההיסטוריה שלהם: אומשלגפלאץ, הבונקר של אנילביץ', רחוב מילא... בכל אחת מהתחנות "תנועה ציבורית" ניסתה לגעת בשכבות שלא מדברים עליהן מספיק או שמדברים יותר מדי כמו *gerede* (דברים בטלים) של היידגר.

האמנים הישראלים, לבושים בחצאיות או מכנסיים לבנים, נעלי ספורט ומעילים, נראו כמו שילוב בין נוער בית ספר ומעין פרמדיקים מוזרים. הם השתמשו בדגל כאביזר אמנותי, לא דגל ישראל, אלא דגל אמנותי של "תנועה ציבורית", עם פסים אופקיים

בכחול ולבן חתוכים בשחור של אבל. ללא סמלים מיותרים וטורדניים. תוך שימוש בהפחתה, כאילו הלבוש הלבן וחוסר התפאורה המחוצף אמורים לספוג את הנשימות הכבדות והבלתי נראות של הטראומה שנשארה.

בדומה לאזורים אחרים בעיר, שכונת מורנוב נבנתה על החורבות ששרדו לאחר הדרמה. גבעות מכוסות דשא הן השאריות שנותרו מהגטו. קירות הבתים נבנו מלבנים טחונות של בתי-יהודים ישנים. המודעות לעובדה זו לא מובילה לשום הערכה מוסרית. גם העמדה הפרגמטית, הרציונלית נשארת לא מתאימה ועקרה. זו רק עובדה, אבל עובדה נוראית, אכזרית ומזעזעת, ויחד עם זאת, מאפשרת להיסטוריה להמשיך את קיומה ולאנשים לחיות את היום-יום כרגיל. אם העיר היא מרחב ניסויים, שדה לאירועים קטנים אך אינטנסיביים, שמותירים עקבות קבועים בקיומם וזהותם של תושביה, אז "תנועה ציבורית", היא כמו קבוצת חוקרים, שמבצעת ניסויים בשדה זה. על רקע להיטי רוק נחותי-ערך, האמנים הישראלים חולקים כבוד לתושבים שהתאספו, תוך ביצוע כוריאוגרפיה פשוטה, בקצב תרגול. הפעולות "הכמעט לא-אמנותיות" הללו מבטלות את הרוממות ומעוררות התרגשות מטהרת, ללא מלודרמה. הן קלות – האם זה בכלל אפשרי?

באתר עומדים שני שחקנים שאוחזים במיקרופונים וסרט-בידוד לבן-אדום. הם משמיעים הודעות מנוגדות. האחד מכריז "אמת", השני "שקר", "נשים" – "גברים", "עבר" – "עתיד". הצופים מתחילים אט-אט להבין את השיטה ועוברים לצד זה או אחר בהתאם לדעותיהם. לא בפעם הראשונה מתברר שבמילים קצרות מכושפות אמוציות ומחשבות בלתי-מבוקרות. כשהן מושמעות ברמקול הן מתחילות לגדול: "סוציאליזם" – "קומוניזם", "אשוויץ" – "אושפינצ'ים", "הפולנים שיתפו פעולה עם הגרמנים" – "הפולנים פעלו להציל יהודים". להכרזות "ישראל" – "פלשתינאים" מישוהו מושך את הילדים שלו לצד הנכון. מהמשחק "מה אתה בוחר" נולדת תנועה, הצהרה ציבורית. בשלב זה של הסיור "תנועה ציבורית" חושפת באופן בולט מיני-מוסכמות חברתיות שמלוות את המעורבות, מעשי הבחירה ונקיטת העמדות שנובעות מהן. מה שקורה בראש הפשוט שלנו חשוב וקובע באותה מידה כמו הפוליטיקה המדינית.

סצינת הסיום, שבה התקיימו חילופי משמר חגיגיים ליד האנדרטה לגיבורי הגטו, שהסתיימו בהנחת זר-אבל (עם סרט-הדגל של "תנועה ציבורית"), נחרטת בזכרון. הסצינה עוברת לאט בריקוד דיסקו מכני שמוליד אמביוולנטיות – הוא לא משוחרר וחופשי עד הסוף, לא נושא שמחה טהורה, אלא מלנכוליה, תחושה של חוסר-שלמות. לא משנה מה נעשה, דבר לא יחזיר לתחייה את מה שמת, שייך לעבר, מכוסה. מה שניתן לעשות הוא ליצור תנועה ציבורית.

הפילוסוף הצרפתי ג'ורג' דידי-הוברמן בספרו "לפני התמונה" מסרב נמרצות להיכנע: "להוציא תמונה מהגיהנום, למרות כל זה? כן. בכל מחיר היה צריך לתת צורה למה שהוא בלתי-נתפס על-ידי הדמיון". המבצע של "תנועה ציבורית" הוא נסיון להוציא מהשיתוק של חוסר-הדמיון את אלו שנשארו ויכולים לדבר.